

Inleiding

Naast de douanepalen in de gemeente Budel, de baroniepalen in de gemeente Maarheeze en de Rijksgrenspaal die beide gemeenten en Nederland van België scheidt, is er in ons heemgebied nog een vierde type grenspaal te ontdekken (1). Dit type wordt vertegenwoordigd door de historische grenspaal "De oude Meulenstat (van Hugten)" die onder verschillende namen in oude geschriften opduikt maar die we in het navolgende gemakshalve als "Meulenstatpaal" zullen aanduiden. De paal is gemaakt van hardsteen, is ruim 1.50 m. hoog, ongeveer 0,50 m. breed en heeft aan een zijde een over de hele lengte evenwijdig aan de rand lopende 'spleet'. De grenspaal staat op het punt waar thans de Brabantse gemeenten Someren en Maarheeze grenzen aan Weert en Nederweert (Limburg). In dit artikel wil ik naar aanleiding van de recente onthulling van een tekstplaquette bij deze paal in het kort enige gegevens vermelden over de geschiedenis van het grenspunt en de paal.

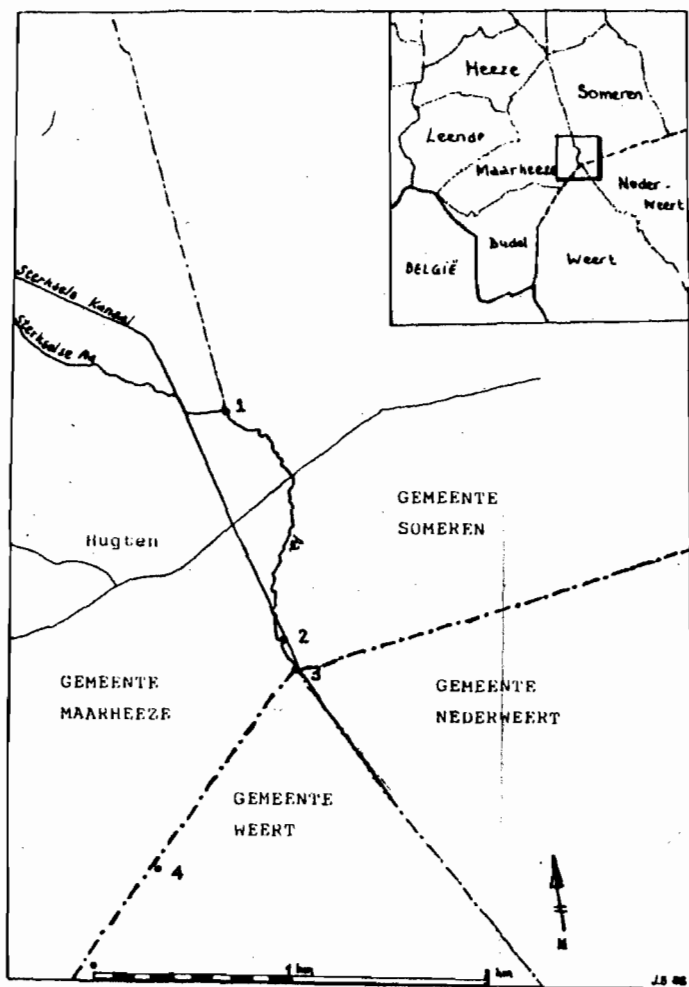
Omdat met name het archiefonderzoek in de aangrenzende gemeenten nog niet uitputtend is geweest kan hier slechts sprake zijn van een eerste en nog onvolledige weergave.

Op- en aanmerkingen zijn dan ook als altijd van harte welkom.

Geschiedenis van het grenspunt

De geschiedenis van dit grenspunt brengt ons ver terug in de tijd, namelijk naar de Middeleeuwen. In het navolgende zal ik trachten in het kort de belangrijkste historische feiten rond dit grenspunt weer te geven.

De oudst bekende grensbeschrijving uit onze omgeving is die van het goed Sterksel, daterende uit vermoedelijk 1197. Hierin wordt als een van de drie grenspunten van het goed Sterksel genoemd 'Hogeten ad Rotam' (2). Als we de vermelding van de 17de eeuwse schrijver Godefridus Wendelinus, die stelt dat onder meer Hugten al in de Lex Salica (eind 5de eeuw) voorkomt, buiten beschouwing laten, is dit de oudst bekende vermelding van de naam Hugten (3). Hogeten ad Rotam staat in het middelnederlands bekend als 'Hogete ten Rade' (4). Op dit punt vormde de Sterkselse Aa de scheiding tussen de goederen van Sterksel en Hugten. Mede daarom mag mijns inziens verondersteld worden dat met Hogete ten Rade bedoeld wordt: bij het rad van de (water)molen van Hugten. Dat er in Hugten een molen bestond, blijkt ook uit de interessante oorkonde uit 1223 waarbij Dirk van Altena de bezittingen die hij heeft in de hof Hugten schenkt aan de Munsterabdij te Roermond (5). Twee jaar na genoemde schenking werden de grenzen van de hof Hugten als volgt beschreven:

- Overzichtskaart rond het grenspunt
- 1 = Grenspunt Hugten ten Rade
  - 2 = Molen/Molenstat/Molenbrug
  - 3 = Grenspunt Kruseik/Meulenstatpaal
  - 4 = Grenskerkmonument

"Item, verst reymende tegen die Toym boven den hoeven beneden den leymkuilen, soe den vaerwech op bis eyn roede placken boeven dat Bieskens venne bis in dat Kemerken dat recht tegen des Kemer kens venne ligget bis opten halven wech der van den Latbroick tot Maris geit; van dair XII of XIII boet buyten om dat Hoenre venneke bis opten langen pael dair die van Leent oich aen palen; van dair op Eycker broick bis in die Aa, alle die Aa op bis aen die Hoechtenre moelen; vander moelen op die moelen eyck dat broick lanx bis tegen die cruytz eyck dair dry lantz heren aen plegen te paelen; van dair lanx dat broick beneven den hoeven bis tegen die toym." (6)

Uit deze passage blijkt nog eens dat we te maken moeten hebben met een watermolen op de Sterkselse Aa. Ten tweede blijkt, dat het huidige grenspunt waar de Meulenstatpaal staat vermoedelijk dat is, wat werd aangegeven als de (kruis)eik, daar drie landsheren aan plegen te palen. Hier raakten immers de drie gebieden van Cranendonck (Maarheeze c.a. en Budel), Someren en Weert-Nederweert elkaar. Als een van de begrenzingen van de 'gemene gronden' van Someren werd in 1327 de molen of het rad van Hugten vermeld (7).

Toen Budel in 1421 bij de Meierij van 's-Hertogenbosch werd gevoegd, grensde dat 'aen die oude molen stat van Hoechten jegen Marles ende van daer aen die cruyseyke' (8). Hoe deze grensomschrijving van Budel te rijmen valt met die van Hugten uit 1225 hierboven weergegeven, in 1519 door Karel V bekrachtigd met de woorden 'vander ouder moelenstadt tot Cruyseycken toe, daer drie landsheren plegen te paelene' is mij nog niet duidelijk (9).

Vanaf het begin van de vijftiende eeuw is er dus niet langer sprake van de molen maar van de 'oude molen sta(e)(d)t', dat wil zeggen: de plaats van de oude (verdwenen) molen. Teksten uit 1540 en 1550 bewijzen dat de watermolen dan inderdaad is verdwenen. 1540: "die van Someren sustineren dat die selve plaetsse daer tmolenradt doen plach te hangen nu wair geheijten die oude Molenstadt" (10). 1550: "bij de vonder oft brugge van den selven vaerwech liggende over de Aa, sekere kuyle vol waters en daer vast bij eenen ouden stijlpost oft oud eycken hout, staende eenen halven voet hoege uyt ter eerde, liggende deselve kuyle inde voirs(chreven) beeke van de Aa (. . .), datte voirs (chreven) plaetse watermolen ende stijlpost off eykenhout ist dij oude moelenstadt" (11). Bij een brugje over de Sterkselse Aa kon men toen dus de resten van de molen nog aanwijzen. Op kaarten van latere datum treffen we ter plaatse omschrijvingen als "gewesen watermolen", "Oude Moolen" en "Oud Molenbrug" (12).

Fragment van een vermoedelijk 17de eeuwse kaart.

Linksonder is de Sterkselse Aa te zien.

Bij de letter C de Meulenstatpaal, bij D de resten van de Molenbrug.
 (origineel 's-Hertogenbosch, Rijksarchief in Noord-Brabant,
 inv.nr. C15.)

Vlakbij het grenspunt begint op Somerens grondgebied nu de Molenbrugweg. Toch is er later weer sprake van een molen: in ongeveer 1659 verzocht de abdis van Roermond aan de baron van Cranendonck (de prins van Oranje) om een huisje met rosmolen, dat door de drossaard van Cranendonck was afgebroken, weer te doen opbouwen (13). Het grenspunt bleef van betekenis als onderdeel van een soms binnenlandse, soms buitenlandse grens. Sinds 1839 is het een onderdeel van de binnenlandse grens tussen de provincies Noord-Brabant en Limburg.

Geschiedenis van de grenspaal

Vermoedelijk werd ter plaatse van eerdergenoemde kruiseik voor het eerst in 1548 een heuse paal neergezet. Toen werd namelijk besloten om een grenspaal te plaatsen tussen de beide molenplaatsen (?) achter het Weerterbos bij Hugten. Op de paal zouden de wapens van keizer Karel V en van de graaf van Horne worden afgebeeld (14). Het is waarschijnlijk deze paal, de voorganger van de huidige Meulenstatpaal, die de regenten van Someren, Weert, Nederweert en Budel in 1717 beschrijven als "eene seer grooten ende swaeren blauwen steen, een weenigh gebeught ende van onderen in stucken, edoch was den selven steen omringht met twee ijsere banden". Men besloot deze ijzeren banden te vervangen en de paal verder te verstevigen met vier eiken palen (15).

Ruim een kwart eeuw later, in 1744 berichtte de magistraat van Weert aan haar collega te Budel "dat den steenen scheijd, off limietpael aende ouden molenstaet omtrent Heughten, teenemael is in stucken, en ontbloomt van d'ijzere banden, ende van de houte paelen daerom vastgemaect sijnde geweest". Voorgesteld werd om uit Maastricht of Luik een "bequaemen blauwen steen, eene voet breed in 't vierkant" te laten komen en de kosten hiervan en van de plaatsings enzovoort gezamenlijk te dragen. Men wilde haast maken "mits dat het saisoen avanceert" (16). Op 27 november 1745 omstreeks 9 uur had men 'ter voors(chreven) plaetse, genaemt d'oude molenstaet laeten brengen eene vierkantigen nieuwen blauwen steen, om ter selver plaetse van den ouden steen te worden geplamt en gestelt". Daarbij waren afgevaardigden namens de besturen van Weert (11 personen), Nederweert (8), Someren (3), Budel (4) en Maarheeze-Soerendonk-Gastel (9). Deze paal werd na plaatsing door de gerechtsboden van genoemde plaatsen "bevrijdt en gebannen" (17). De kosten voor de steen, de steenhouwer, timmerman, "een dagh sandt vaeren" en "verteeringen" bedroegen in totaal 54 gulden (18). Deze kwamen voor rekening van Weert, Nederweert, Someren en Budel.

De afgebroken Meulenstatpaal, augustus 1987

Ieder betaalde een vierde deel van de kosten, oftewel 13 gulden en 10 stuivers. Het corpus Maarheeze-Soerendonk-Gastel had voorgesteld ook een deel te betalen maar "die van Budel hadden gerefuseert hun daer-inne t'accepteren, ofte te willen laeten betaelen in de selve kosten" (19). Zou Budel nog iets goed hebben willen maken? Een kleine eeuw later was Budel niet minder toegeeflijk toen ze ter oplossing van een grensgeschil met Maarheeze gebied aan deze gemeente toegaf. Vanaf 1 juni 1830 grenst de gemeente Budel dan ook niet meer aan de Meulenstatpaal (20). Het werd stil rond het oude grenspunt. In 1916 werd vlak naast de paal het Sterksels Kanaal handmatig gegraven. In de jaren zestig werd de naam van de grenspaal overgenomen door de regionale woningstichting 'Meulenstat'. De laatste echte beproeving onderging de paal op 23 mei in 1986, toen hij werd omgereden en afbrak. De stichting Het Limburgs Landschap en de gemeente Nederweert droegen in overleg met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg zorg voor het herstel. De herstellende paal werd op 24 november 1987 herplaatst. Heemkundekring 'Budel en Cranendonck' was bij dit alles via haar werkgroep monumenteninventarisatie gemeente Maarheeze zijdelings betrokken en nam het initiatief een tekstplaque met uitleg over de paal te plaatsen.

In oude glorie hersteld, augustus 1988.

Onthulling tekstplaquette

Op 24 april van dit jaar kwamen leden van de heemkundevereniging Nederweert, de heemkundekringen 'De Vonder' uit Asten-Someren, 'Budel en Cranendonck' uit Budel-Maarheeze, de oudheidkundige kring 'De Aldenborgh' uit Weert, van de stichting Het Limburgs Landschap en vele belangstellenden naar het grenskerkmonument in het Weerterbos. Bij de gerepareerde Meulenstatpaal zou die dag de tekstplaquette worden onthuld.

C. Hendrix, voorzitter van onze kring die dit alles organiseerde heette iedereen van harte welkom. De heer Schoffelen van 'De Aldenborgh' gaf een uiteenzetting over de geschiedenis van de grenskapel en het grenskerkmonument. Namens en over de stichting Het Limburgs Landschap als eigenaar en beheerder van het Weerterbos sprak de heer Holla. Hierna werd gewandeld in de richting van de grenspaal. Deze activiteit was voor

onze kring tevens voorjaarswandeling en zodoende kregen alle aanwezigen koffie, thee of limonade.

GRENSPAAL BIJ DE
OUDE MEULENSTAT VAN **HUGTEN**

BIJ DEZE GRENSPAAL UIT 1548. VERVANGEN IN 1745 EN
HERSTELD IN 1987. PAALDEN VROEGER DE HEERLIJKHEDEN

BUDEL. MAARHEEZE. NEDERWEERT.

SOMEREN EN WEERT

UITGEZONDERD BUDEL. PALEN HIER NU
DE GELIJKNAMIGE GEMEENTEN

trespa volkern

24 APRIL 1988

Tekst plaquette

Bij de grenspaal gekomen vertelde Harrie Jaspers, initiator, over grenzen en grenspalen in het algemeen en de grens tussen Budel/Maarheeze met Weert in het bijzonder. Over de grenzen tussen Nederweert en Weert, Nederweert en Someren en Someren-Maarheeze zouden achtereenvolgens de heren Bruekers, Van Asten en Biemans spreken. De als tweede genoemde grens bleef echter helaas onbehandeld. Hierna volgde het hoogtepunt van de morgen: de onthulling van de tekstplaquette door de heer De Leijer van Het Limburgs Landschap. Als teken van verbondenheid en mogelijk om toekomstige (grens)geschillen te voorkomen plaatsten vertegenwoordigers van de verenigingen tenslotte hun hand op de paal.

Hiermee was een historisch monument in een qua natuurschoon prachtige omgeving in ere hersteld. Hopelijk draagt de plaatsing van de tekstplaquette ertoe bij dat de paal nog een lang leven beschoren mag zijn!

1. Over de baroniepalen zie: H. Jaspers, Over de grenzen van ons heem gebied in: Aa-kroniek jrg. 2 (1983) nr. 1 (april) pp. 27-32; over de douanepalen: H. Jaspers, Douanepalen van de Admiraliteit van de Maze te Budel in: Aa-kroniek 3 (1984) 4 (december) pp. 88-96; over de Meulenstatpaal publiceerde S. Smeets, Vierlandjespunt in het Weerter Bos in: De Maasgouw 98 (1979) 1 kol. 1-5.
2. H.P.H. Camps, Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312 I De Meierij van 's-Hertogenbosch (met de heerlijkheid Gemert) Eerste stuk (690-1294) ('s-Gravenhage 1979) (verder aangehaald als: Camps nr. 87 pp. 147-148. Camps vermoedt dat de veelgenoemde oorkonde van de schenking van Sterksel uit 1172 een vervalsing is: zie hiervoor zijn opmerkingen bij nr. 68 pp. 105-107.
3. G. Wendelinus, Leges Salicae Illustratae (Antwerpen 1649) titel 41; zie hierover onder meer het artikel van J. Huyben, Over de ouderdom van Weert in: Maas- en Roerbode van 8 mei 1957.
4. Camps, nr. 104 p. 173.
5. Idem, nr. 124 pp. 192-194.
6. Idem, nr. 130 pp. 199-200.
7. E.J.Th.A.M. van Emstede (ed.), Inventaris van het oud archief der gemeente Someren 1301-1811 . . . . . (Peellandse archiefinventarissen deel 5) (z. p. 1971) p. 2 nr. 3.
8. S.H. Winkelmolen, Budel en Cranendonk voorheen en thans (Budel z.j. (1961/1977) (verder Winkelmolen) H. VI par. 9d.
9. Zie J. Cunen, Bijlagen betreffende Heugten in: Taxandria XLVI (1939) p. 275 nr. XXV.
10. E.J.Th. A.M. van Emstede (ed.), Varia Peelandiae Historiae ex fontibus Band Liber Privilegiorum pagi de Someren (deel V) (verder LPS) p. 27.
11. J. Cunen, Heugten in: Taxandria XLV (1938) pp. 36-37.
12. Respectievelijk de kaart van H. Verhees, ongedateerd (origineel Bibliotheek RUL, Collectie Bodel Nijenhuis, port. 6 nr. 134), zijn bekende Meierijkaart uit 1794 en de Militair-topografische kaart met gegevens uit 1837 (blad 57 Valkenswaard).
13. J. Cunen, Bijlagen betreffende Heugten in: Taxandria XLVI (1939) p. 227 nr. XXXII.
14. LPS, pp. 71-72.
15. Gemeente-archief Weert, Oud archief der gemeente Weert (verder: OAW), inv.nr. 439: procesverbaal van de herstelling van de grenssteen, 24 november 1717.
16. OAW, inv. nr. 444, brief van de magistraat van Weert aan die van Budel, 28 juli 1744.
17. Idem, procesverbaal van de herstelling van de paal, 27 november 1745.
18. Idem, kostenopgave en notities van betalingen, ongedateerd.
19. Idem, verklaring van de magistraat van Weert aan die van Maarheeze c.a., 17 december 1745.
20. Winkelmolen, H. XII par. 5d. Bij dit hoofdstuk staat ook een tekening van de paal afgedrukt, getekend door A. Glaudemans.

J. Biemans